

Kivándorlás és visszavándorlás.

A Magyar Társadalomtudományi Egyesülettől összehívott szaktanácskozmányon, 1908. januárius hó 25-én előadta:

FARKAS PÁL.

Igen tisztelt Uraim! Amidőn a kivándorlásnak és visszavándorlásnak fölöttébb nehéz és bonyolult anyag-complexumát előadni megkísértem, teljesen tisztában vagyok úgy e föladat nehézségeivel, mint azzal, hogy sem tanulmányaim, sem tapasztalataim, egy ilyen férfiakból álló gyülekezetben nem tesznek e kérdésnek előadására, a következtetések levonására, a gyakorlati útnak a kimutatására hivatottá. De másrészt talán éppen – ha szabad magamat így kifejezni – igénytelenségem ad módot és bátorságot arra, hogy tárgyilagos tudjak maradni. Semmiféle exponált állásban nem vagyok, gazdasági érdekek, vagy politikai pártok szolgálatában nem állok és nem állottam, és így nem toltak elém bizonyos szempontok sem, amelyek azt, amit igazságnak fölismertem, elhomályosították volna. És amikor most megkísérlem, hogy előadjam a kérdésnek mindama részeit, amelyeknek fölemlítése szükségesnek mutatkozik, akkor előre bocsátom, hogy teljes tudatában vagyok annak, hogy egy embernek munkája olyan kérdésben, amely kérdések halmazából áll, kérdésekből, amelyek mindenikének ismerete szakszerű tudást és évtizedes gyakorlatot igényel, – mondom, hogy ilyen munka nem lehet tökéletes, sőt a tökéletességet meg sem közelítheti. Éppen azért szorítokozom arra, hogy bizonyos általános szempontokat állítsak az igen t. értekezlet elé. Majd akkor, amikor alkalmunk lesz azok véleményét is hallani, akik a kérdésnek egyik vagy másik részével, teljes tudással és szakismerettel foglalkoztak, állhat csak elő az a kép, amely megmutatja, hogy mily irányban kell e tanácskozásnak további anyagát vezetni.

Ez a tanácskozmány a kivándorlással és a visszavándorlással foglalkozik. Rövid idő előtt e címnek második része még teljesen figyelmen kívül maradt, ma talán e második rész az, amelyet minden oldalon aláhúznak, amelyre mindenki a fősúlyt fekteti. A kivándorlásról az utolsó évtized alatt, a visszavándorlásról az utolsó három hónap alatt egy általános fölfogás keletkezett, egy általános vélemény nyert kifejezést, amely az egyik oldalon oknélküli pessimismusnak, a másik oldalon egy ma talán még kevésbé megokolt optimismusnak enged teret. Az utolsó 10 év alatt a kivándorlás problémája gazdasági és társadalmi életünknek egyik legfontosabb ütközőpontja lett. Mindenütt a kivándorlásról beszéltek. A statisztikai hivatal adatai kérelhetetlen pontossággal egy folytonosan növekvő, egészen szokatlanul és rendkívüli számokban növekvő kivándorlásról adtak hírt, amely az embereknek lelkét félelemmel, kétséggel, sőt kétségbeeséssel töltötte el. Amikor nyilvánosságra jött, hogy százezer, százötvenezer, kétszázezer ember hagyja el évente az országot, a pessimismus sötétsége lett úr az egész vonalon és úton-útfélen hallottuk, hogy az ország pusztulóban van, ell kell véreznie és hogy ennek gátat vetni nem lehet.

A vizsgálatok csak e pont körül folytak és legnagyobb mértékben a kivándorlás okainak kutatására szorítkoztak. Akik foglalkoztak vele, akik szinte vakbuzgósággal kutatták, hogy hol van e rettenetes, szerintük végzetes vereszettségnek oka, belezavarodtak az okok egymásmellettiségébe, és utóbb, elkeseredve, csak azt tudták elmondani végtanulásként, hogy a baj óriási, de a bajra orvosszert találni nem képesek. Ám mindazok, akik a kivándorlással nemcsak a statisztikai hivatal adatai, de az ország élő szervezetén elvégzett tanulmányok alapján foglalkoztak, három fokozaton mennek körösztil.

Az első fokozaton csak az adatokat tudjuk: teljes kétségbeesés, teljes reménytelenség. Aki itt megáll, az nem tud más képet kapni. A ki tovább megy és az amerikai kivándorlást azokon a vidékeken kezdi tanulmányozni, ahol először jelentkezett, az a visszaözönlők sokaságáról, amerikai pénzekben fölépített házakról, iskolákról és templomokról értesül. Aki végig járja Zemplén, Liptó, Túrócmezgyét, vagy az ország túlsó felén Győrt vagy Komáromot és ott mindenütt jólétet talál és okúii csak az amerikai pénzt hallja emlegetni, az hajlandó arra, hogy az amerikai

kivándorlásnak túlzott jó jelentőséget tulajdonítson és ez alapon valósággal emelkedtek hangok, amelyek a kivándorlást, mint nemzeti jótéteményt, állították oda.

De tovább kell haladnunk a vizsgálódásban, és a kép ismét megváltozik. Látjuk, hogy egy nagy, láthatatlanul működő készülék miként veszi birtokába annak a munkának gyümölcseit, amelyet zempléni vagy torontáli parasztok túl az Óceánon vasgyárakban és bányákban keservesen megszereztek. Látjuk, azt az ijesztő képet, amely a mindjobban jelentkező földzuzsora pusztítása folytán előáll. És akkor ismét hajlandók leszünk, hogy az előbbi optimismust elejtsük és megértjük, hogy e ponton megállnunk nem szabad s e téren gyakorlatilag kell tovább dolgoznunk. Aminthogy gyakorlatiasan kell dolgoznunk azon a téren is, amely a kérdés másik részét képezi és amelyet a visszavándorlás szóval jelöltem meg.

Mielőtt a visszavándorlásnak a mérlegelésére és méltatására áttérnék, a kivándorlásnak egy általános beállítását kísérelmem meg.

Kivándorlás a magyar nyelvben oly szó, amely általános fogalmat fejez ki, mely fogalmon belül azonban egészen különböző gazdasági és socialis folyamatok helyezkednek el. Kivándorló a mi nyelvhasználatunk szerint az az ember, aki elhagyja hazáját azzal a meggyőződéssel, hogy neki idehaza több keresnivalója nincs, aki valahol, legyen az Amerika őserdeiben, vagy más helyütt, új hazát és új létalapot keres. De kivándorló az is, aki a fiumei vagy hamburgi kikötőben hajóra száll azért, hogy túl az Óceánon, egy kedvezőbb munkapiacon, kedvezőbb viszonyok között kedvezőbb munkabért tudjon elérni. Mindkét fogalmat egy szó fejezi ki, innen a félreértés oka. És amint kivándorlók voltak a francia hugenották, vagy az angol puritanusok, kik egész erejüket, egész lelkesedésüket és hitüket arra fordították, hogy, hazájukat elhagyva, új hazát keressenek, akképen kivándorlónak tekintik a bánáti svábot, a zempléni tótot avagy az alföldi magyart, aki megváltja hajójegyét, hogy, egy-két évig ott künn dolgozva, egy bizonyos összeget hozzon haza, amely összegezen gazdasági életét javíthatja, vagy újra berendezheti.

Amikor én a kivándorlás kérdésével foglalkozni kezdtem méltóztassanak megengedni, hogy történeti egymásutánban szólhassak - nem tudtam erről, és nem volt véleményem sem

egyik, sem másik irányban. De kiindultam abból, hogy, ha az ember a kivándorlásról helyes képet akar magának alkotni, akkor ezt nem oly megyében kell keresnie, ahol a kivándorlás egy vagy két esztendő, vagy még újabb keletű, hanem ott, ahol a kivándorlás régi, ahol a kivándorlásnak kézzelfogható következményeit már látjuk, és ezért fölmentem az északkeleti és északnyugati földrre. És a mikor végignéztem Zemplént, Sáros, Bereget, Liptót, akkor azoknak részéről, akik a néppel közvetlenül érintkeztek, főszolgabíróktól és jegyzőktől azt a fölvilágosítást kaptam a statisztikai adatok állításával szemben, hogy a kivándorlók legnagyobb része haza jön, földet vesz, vagy földjét tehertől mentesíti. A mentesítés és föld vétel, mint az amerikai pénz fölhasználásának célja és tárgya, nem skatulyázás, igen t. értekezlet, nem tabellajáték és nem akar csak statisztikai kimutatás lenni. Meg fogom állapítani, hogy az amerikai kivándorlás és a haza küldött pénznek célzata először tehermentesítés, azután ingatlan-vétel.

Erre vonatkozólag két megye volt szíves az utóbbi hetekben egészen pontos és részletes statisztikát csinálni meg. Zólyom és Szepes-megye vette föl legutóbb körjegyzőnként az amerikai pénz hovafordítását és ennek megállapítása céljából mindegyik körjegyzőhöz azt a kérdést intézte, hogy mire fordítják az amerikai pénzt, hogyan módosulnak ehhez képest a földárak, stb. Az adatok itt vannak és megerősítik a föntebbi tételt. Szepesmegyében a kivándorlás 15-20 évvel régibb keletű, mint Zólyomban. Jól tudom azt, hogy körjegyzők nyilatkozatainak és statisztikájának túlzott jelentőséget tulajdonítani nem lehet. De ha körülbelül 80 válasz fekszik előttünk és ezekben teljesen azonos szempont vonul köröszűl, merhetjük azt mondani, hogy ez már olyan statisztika, amelyből lehet következtetéseket levonni. Zólyomból 37 válasz fekszik előttünk. Ebből a 37-ből 31 azt mondja, hogy a hazaküldött pénz adósságfizetésre szolgált. Szepesben különös véletlen folytán szintén 37 válasz közül 22 már ingatlan vételről számol be. Terhek kifizetéséről már alig van^{Sz}ó, sőt egyesek határozottan mondják, hogy erre nincs is szükség, mert a föld nincs adóssággal terhelve. Erre vonatkozólag bátor leszek egy-két adatot fölolvasni. Az iglói járás főszolgabírója így válaszol: »A kivándorlók átlag 1000 koronát küldetek haza, részben tehermentesítésre fordítják, de miután itt a

parasztbirtokok nagyobb részt tehermentesek, inkább ingatlan vételre.« Az ötösbányai körjegyző azt mondja: »Tehermentesítés esete itt csak szórványosan fordul elő, de ha előfordul, az első pénzküldeményt fordítják erre.«

Itt egy másik körjegyző, akinek két községe van, a következőket írja: »Berkenyéd községben később kezdődött a kivándorlás. E községben a nép roppantul el van adósodva, s emiatt a pénzt többnyire az adósággal terhelt ingatlanok tehermentesítésére fordítják.« En nem hiszem, hogy ez adatoknak túlzott jelentőségük volna, de amikor az egyik megyében 37 válasz közül 31 tehermentesítésről, a másik megyében pedig 37 közül 22 ingatlanvásárlásról szól, akkor ez már nem lehet véletlen, hanem az okvetetlenül a kivándorlás következményeinek egymásutánját mutatja, amely e kérdés tárgyalásában föltétlenül figyelembe veendő.

Ami az Amerikából való visszavándorlást illeti, annak pontos statisztikai adatait megállapítani lehetetlen. A múlt héten tettünk kísérletet a statisztikai hivatalban VARGHA GYULA öméltóságával, akit betegség akadályoz most a megjelenésben, ilyen számításokra. A visszavándorlásnak hivatalos adatai azért mutatnak alacsony mértéket, mert az ország átlagát vették föl. Ha Torontálból két év alatt 60-80 ezer ember megy ki, ezek most még, nem jöhetvén haza, a visszavándorlási statisztikában természetesen nem vehetnek részt, de azokban a megyékben, amelyekben a kivándorlás régi, mint Szepes-, Zemplén-, Zólyommegyékben a statisztikai hivatal adatai is csak 33-33-32-29% visszavándorlást mutatnak ki. Pedig ezek az adatok teljesen minimálisak, azt mindenki megerősíti, aki ismeri egy ilyen fölvidéki községnek azt a kezdetleges készülékét, amelylyel a jegyző a visszavándorlókat ellenőrizheti.

A visszavándorlóknak csak kis része jön Fiúmén körösztl, az óriási többség az Északi-tenger kikötőin körösztl utazik. Megszereztem egy hajó-kimutatást, amelyből láthatjuk, hogy ugyanazon idő alatt, míg Fiúméba 3-4 hajó indul el, a többi irányban 33 hajón érheti el Európát az utas. Egy 4-5 ezer emberből álló községben a jegyző különben sem szerezhethet tudomást arról, hogy a visszavándorló itt van, mert az visszaérkezte után nem fog nála jelentkezni. Így a sztropkói főszolgabíró azt írta, hogy bár mit mondanak is a hivatalos statisztikák, ő állítja, hogy

a kivándorlóknak 99%-a visszajön. A legkülönbözőbb helyekről vett e jelentéseket különben összefoglaltam egy kis munkámban és azért ez adatoknak fölolvásától elállók.

Tudatában vagyok annak, hogy e jelentések nem megbízhatók; azok többnyire önkényesek, csakis személyes benyomások után készülnek. De ha ez a benyomás egyforma Beregben és Alsófehérben, Veszprémben és Torontálban, akkor föltétlenül olyan képet kapunk, amelyre már lehet bizonyos mértékben fölfogást alapítani. Es amikor a kérdésnek e részét most elhagyom és tovább megyek, akkor nagyon fontosnak tartom és erősen hangsúlyozom, hogy ahhoz, hogy mi ezzel a kérdéssel valóssággal adatszzerűleg foglalkozhassunk, oly statisztikára van szükségünk, amely valóban megbízható és pontos. Hogy azt a statisztikai hivatal csinálja meg, avagy a belügyminisztérium külön szerve, vagy más, esetleg fölállítandó szerv, azt nem akarom eldönteni, de remélem, hogy, akik értenek e kérdéshez, e tekintetben a szaktanácskozmánynak becses tanácsokat és útbaigazításokat fognak adni.

Hogy az Amerikában künn levő magyarok nem teleptülnek le állandóan, azt bizonyítja a clevelandi Szabadság most megjelent naptára is, amely panaszkodik, hogy az amerikai magyarok csak bányákban és gyárakban dolgoznak, a földet egészen figyelmen kívül hagyják. A naptár persze azon az állásponton van, hogy az amerikai magyarok maradjanak künn. Az. amerikai válságról írva, csábító színekben fösti le, hogy milyen máskép volna, ha földdel foglalkoznának. íme egy szemelvény: »Bezeg máskép volna minden, ha ez a százezer és százezer nem sietne mind a bányákba és itt is, mint odahaza, az aranyat érő földet művelnék stb.«

Valósággal csábító képet föst arról, hogy milyen jó volna a magyaroknak, ha letelepednének és a földet művelnék, illetve földet vásárolnának. Amiből is az tűnik ki, hogy ez Amerikában eddig nem igen történt meg és hogy a clevelandi Szabadság is nem valamely állandó, hanem folyvást változó tömegnek tekinti a bányákban, gyárakban dolgozó magyarokat.

Amikor ezzel a kivándorlás képének általános beállítására törekedtem, át kell térnem arra a ma talán sokkal időszerűbb tárgyra, amelyet visszavándorlásnak neveznek és amely, azt hiszem, sokkal oknélkülibb optimismust keltett, mint amily

oknélküli az a pessimizmus, mely a hazáját elhagyó magyar földmunkásnak állítólagos hazafiatlansága miatt panaszkodik. Az utolsó hónapokban az amerikai visszavándorlás igen nagy és igen erős arányokat öltött. Ez a visszavándorlás alkalmasnak látszott arra, hogy igen sokan, újságok, szakemberek, magánosok a valósággal meglehetősen ellenkező következtetéseket vonjanak le belőle. Általánosságban ismétlik, hogy az emberek letörve és lerongyolódva érkeznek haza, hogy, odakünt nem tudván megtalálni a munkaalkalmat, bűnbánóan lemondtak arról, hogy valaha visszatérjenek; most már tehát ezeknek munkát kell adni, stb. Szóval a kérdés egészen átalakult és, amint mondani szokták, ma nem a kivándorlásról kell beszélni, ez már nem időszerű, hanem a visszavándorlásról. Határozott meggyőződéseim és röviden igazolni fogom adatokkal, hogy ez a fölfogás teljesen téves. Az Amerikából való nagyszabású visszavándorlásnak három oka van, amelyek közül az egyik állandó jellegűvé fog válni, a másik kettő azonban bizonyos idő múlva megszűnik.

Természetes dolog, hogy abban az arányban, amelyben Amerikába az utolsó években kivándoroltak, ugyanabban az arányban kell természetes folyamat gyanánt a visszavándorlásnak is történnie. Hogy Amerikában ezidén nem csökkent a kivándorlóknak száma az előző évhez képest, arra álljon itt a new-yorki Transatlantic Conference-nek hiteles kimutatása, a mely 1907-ben az 1906 évvel szemben harmadosztályú utasban 163521 többletet mutatott ki, vagyis ennyivel több utas szállott partra. Igaz, hogy a visszavándorlás aránytalanul nagyobb volt és hogy az előző év 333505 visszavándorlójával szemben 537511 visszavándorló tért vissza, tehát 204006 emberrel több. De ennek oka, mondom, elsősorban természetesen az, hogy, két-három év óta a kivándorlás arányszámai aránytalanul emelkedvén, és így a visszavándorlásnak is aránytalanul emelkednie kellett.

A másik oka az az óriási gazdasági válság, amely Amerikában az utolsó hónapokban lefolyt. Itt van egy hivatalos amerikai kimutatás, amely a november 1-től december 14-ig megszűnt ipari üzemekről és onnan elbocsátott munkásokról szól. Kimutatja ez, hogy eme másfél hónap alatt 97 ipari nagyüzemet szüntettek be rövidebb, vagy huzamosabb időre és mintegy 130000 munkást bocsátottak el. Összefüggésben van ez nemcsak a válságnak gazdasági részével, amely, mint gazdasági válság,

időszakosan föllép, majd megszűnik, de összefüggésben van azzal a nagyarányú politikai változással is, amely az Egyesült Államokban az elnökválasztással kapcsolatban történik s amely Amerikának egész gazdasági és politikai életét egy esztendőre fölfüggeszti. Minthogy jövőre választják meg az elnökválasztó electorokat, természetes, hogy Amerikában ma, mikor nem tudják, hogy az új vagy a régi politikai elv érvényesül-e a jövőben, politikai agitációra központosítják minden erejüket. Ez teremti azt a kedvező és szokatlan arányt, amely nálunk az utóbbi hónapokban jelentkezett.

Hogy azonban ezek az emberek nem lerongyolódottal! és pénz nélkül jönnek haza, arra nézve bátor leszek egy statisztikát bemutatni, amelyet az utolsó négy Cunard hajón hazatértekkel lehetett fölvenni és amely részletesen tájékoztat bennünket ezeknek anyagi és erkölcsi állapotáról. Itt van a Caroniá-nak íve. A számlálólapokat és kérdőíveket, amennyiben a tisztelt szaktanácskozmány tagjai közül valaki beléjük akar tekinteni, az értekezlet után örömmel bocsátom rendelkezésére. A Caronián összesen 354 magyar alattvalóval lehetett a statisztikát fölvenni; egy hatvan tagból álló csapat, amelynek nagy részét délvidéki szerbek képezték, megtagadta az adatok bemondását. A 354 közül 19 nő és 335 férfi volt. A 335 férfi közt magyar volt 242, vagyis 72%, a többi német, tót, szerb, román, horvát. Foglalkozás szerint Magyarországon földműves volt 309, Amerikában ipari munkás 331. Méltóztasanak, t. uraim, erre az adatra figyelni, mert ez ismétlődni fog és roppant fontos bizonyosságot nyújt nekünk arra nézve, hogy az itthon majdnem kizárólag földműves munkásokból Amerikában majdnem kizárólag ipari munkások lesznek.

Egy éven alól tartózkodott künn 118, a többi 1 éven fölül. Napikereset átlag 1 dollár 75 cent. A napikiadás átlaga 45 cent. Magukkal hoztak saját bevallásuk szerint, - amit föltétlenül minimalisnak kell tekintenünk - 42920 koronát, hazaküldöttek 460875 koronát, átlag tehát 1250 koronát személyenként. Az egész átlag személyenként 1380 korona. Arra a kérdésre, hogy vissza megy-e Amerikába, igennel felelt 26, nemmel 108 és talánnal 201.

Az Ullonia nevű hajón volt 450 magyar utas, kiknek nagy része megtagadta a feleletet a hozzájuk intézett kérdésekre és csak

295-el lehetett a kérdőívet fölvenni. Ebből a 282 férfiből magyar volt 179, tehát 65%. Figyeljük meg, hogy a magyar nemzetiségűek mily rendkívüli százalékot mutatnak; ezt igen fontosnak tartom. Magyarországon közülök földműves volt 260, Amerikában ipari munkás 266. Bevallásuk szerint magukkal hoztak összesen 38773 koronát. Átlag 120 koronát. Hazaküldtek 302918 koronát, átlag 1100 koronát. Arra a kérdésre, hogy vissza megy-e, igenel felelt 34, nemmel, 152 talánnal 136. Munkát akart vállalni 146; ennek a 146 embernek egy külön statisztikáját vették föl. Valamennyi egészséges, erős, munkabíró; legkisebb napibére volt künn 1 dollár 25 cent, legmagasabb 3 dollár. Az átlag 1 dollár 75 cent, ami 8 korona és 75 fillérnek felel meg. Ezek közül, akik munkát akarnak vállalni, még megtakarított pénzéből földet vásárol 9, s ebből a kilenczből valamennyi, egynek a kivételével, csakis abban a megyében akar földet vásárolni, ahová való. Ez a 9 ember magával hozott és küldött 39650 koronát, tehát személyenként átlag 4400 koronát. A Pannónia utasai közül 73-al lehetett az adatokat fölvenni. A 73 magyarországi férfi utas közt magyar volt 51, foglalkozás szerint Magyarországon földműves volt 59, Amerikában ipari munkás 70. A pénz, a melyet magukkal hoztak, összesen 11471 korona, személyenként átlag 1570 korona. Folytathatnám a negyedik és a többi hajók kimutatásaival, amelyek egészen ugyanilyen adatokat tüntetnek föl.

Igen tisztelt szaktanácskozmány! Ezek az adatok, azt hiszem, a legvilágosabban és a leghatározotabban megczáfölják azt a nagyon elterjedt legendát, mintha a hazatérők lerongyolódva és pénz nélkül jönnének haza. Nem mondom, lehet számos ilyen eset is, de az átlag úgy jön haza, amint azt a statisztikai adatok bizonyítják. S amikor ezzel a kérdéssel komolyan foglalkozunk, akkor félre kell tenni a magyar struczmadár politikát, és nem szabad hypothesiseket fölállítani, amelyek esetleg tetszenek nekünk, de nem igazak. Még kevésbé szabad hivatalosan terjeszteni őket, mert ezeknél a hivatalos adatoknál s magyarázatoknál ékeesebben beszélnek azok a pénzeslevelek, amelyek haza jönnek, és a pénz, amelyet az emberek hazahoznak. Ez nem fogja visszatartani a kivándorolni akarókat a kimeneteltől, mert hiszen szomszédjuk, nagybátyjuk, fivérük sokkal hitelesebben tájékoztatja őket, s a mesterséges megnehezítések csak arra

lesznek alkalmasak, hogy bizalmatlanságot ébreszsenek azok iránt, akik iránt elsősorban bizalommal kell viseltetniük. És ugyan-ebből a szempontból merem állítani, hogy az amerikai kivándorlásnak oly módon való meggátlása, amely közigazgatási nehézségeket akar megteremteni, sem nem helyes, sem célhoz nem vezető, sem azt az eredményt nem éri el, amelyet elérni akar.

Vasárnap olvastam egy volt gazdasági attachénak cikkét, akinek Hamburgban a város polgármestere megmutatta azokat az adatokat, amelyeket neki magyar kivándorlók a magyar közigazgatási hatóságok zaklatásairól, erőszakoskodásairól és tolonczozásairól elmondottak. Nem akarok abba a hibába esni, a melybe a kivándorlási kérdéssel foglalkozók gyakran beleesnek, nem akarom mindenért a közigazgatást okolni, hiszen tudom, hogy többnyire jóhiszeműen jár el és nem lebeg előtte más, mint a legfőbb érdek, amelyet neki képviselnie kell. De ha jobban ismerné ezeket a szomorú adatokat, akkor tudná, hogy az amerikai kivándorlóknak ily módon való visszatartása nem használ, hanem árt az ügynek.

Mert az az ember, aki tudja, hogy Amerikában 8 korona 75 fillér átlagos napibért kereshet, a kinek földje adóssággal van megterhelve és a ki javítani akar a maga gazdasági helyzetén, az kimegy, akár hogy tartják is vissza. A különbség csak az, hogy ilyen fontos akadályok és nehézségek közepette benne erős gyűlölet ébred azokkal szemben, akikben barátait, tisztviselőit, útbaigazítóit kellene látnia. És ez az oka, hogy az Amerikából hazajött ember idegenkedéssel, bizalmatlansággal és gyűlölködéssel fog tisztviselőivel szemben viseltetni. Nem az amerikai megmételvező befolyás, a megmételvező szellem hozza létre azokat a sajnálatos eseményeket, amelyekről folytonosan olvasunk, hogy az Amerikából hazatértek a legdurvább, a legbrutálisabb módon lépnek föl a tisztviselőkkel szemben, hanem azok az emlékek, amelyek bennük élve élnek, amelyek vagy velük, vagy rokonukkal, barátjukkal, községi lakóstársukkal történtek meg. S amikor az amerikai kivándorlásnak új törvényjavaslata készül, akkor én nyugodt lelkiismerettel merem az anyagnak, amennyire szerény erőmtől telt, beható tanulmányozása után mondani, hogy az ország és a nemzeti fejlődés érdekeit nem fogjak előmozdítani, ha mesterséges gátakat vetünk, vagy sorompókat állítunk föl, mert az emberek azokat át fogják törni. Az az ember, a ki ki akar

menni, kimegy, ha erőszakkal vagy mesterségesen akadályozzák is meg; kimegy haraggal és gyűlölettel eltelve.

Amikor az amerikai kivándorlási törvénynek előkészítésére a tanácskozmány figyelmét fölhívom, ismét nem akarok és nem merek határozott javaslatot tenni. A jelenlevők közt vannak olyan férfiak, akik régi közéleti és parlamenti, vagy mostani szereplésük alapján teljesen hivatottak lesznek, hogy erre vonatkozólag nekünk megfogható útmutatást adjanak. Az ő nagybecsű véleményük meghallgatása nélkül magamat valamely előzetes fölfogáshoz kötni nem akarván, javaslatomat záró észrevételeimre tartom fenn. Áttérek azonban a kérdésnek arra az oldalára, amely, szerény és igénytelen nézetem szerint, az eddiginél még fontosabb, t. i. az amerikai kivándorlás és visszavándorlás ügyében teendő ama gyakorlati intézkedésekre, amelyeket igenis megtehetünk és meg kell tennünk.

Ezek általában két részre oszlanak. Az intézkedések egy részét idehaza, a másik részét künn Amerikában kell megtennünk. Kezdem az utóbbiakkal. Nem tudom, hogy a t. szaktanácskozmánynak van-e tudomása arról, hogy ma Amerikában, egyes magántársulatoknak szerény munkáját nem tekintve, semmiféle hivatalos vagy félhivatalos berendezés nincs, amely a visszavándorlást irányíthatná, ahova az emberek fordulhatnának, ahol főleg nagymérvű földvásárlási igényeik kielégítést nyerhetnének. Az északamerikai államok ipartelepein ott vannak azok az ügynökségek, amelyekkel a canadai kormány eláraszítja Amerikát, amely canadai kormány, nem mint kormány, hanem mint Limited, mint részvénytársaság, működik, mert az angol gyarmatok nagy része részvénytársasági alapon van szervezve, amelynek ügynökségei, földet kínálva, kedvező földvásárlási föltételeket tárva szemei elé a vásárlóknak, Canada felé terelik őket.

Ezt a nagy veszedelmet, igen t. szaktanácskozmány, és e nagy veszedelemnek külső tüneteit látjuk akkor, mikor a canadai belügyminiszternek hivatalos értesítéseiből tudjuk, hogy 250 mértföldnyire a Winnipeg-tótól magyar telepes községek keletkeznek, és egy új Eszterháza, egy új Kaposvár, egy új Tatának házai emelkednek. A ki Ganadába megy ki, az elveszett a mi számunkra; mert, aki Pittsburg gyáraiban dolgozik, az néhány év múlva megválthatja hajójegyét és visszajöhet, de akik kimennek Ganadába azzal a szándékkal, hogy ott földet vesznek, azoktól nem remélhetünk ilyen visszatérést.

Azért föltétlenül tanulmányozni kell a canadai kérdésnek összes részleteit, ki kell kutatnunk és meg kell állapítanunk, hogy ez az igazi vérvesztés az ország milyen részében lép föl; a telepek, az elnevezésekből ítélve, dunántúli eredetre vallanak, de meg kell pontosan tudni, hogy mik voltak az okok, amelyek a dunántúli vagy tiszántúli magyar parasztokat canadai letelepedésre bírták. A jövőre nézve óriási fontosságú ez a szempont, amelyet ma még igen sokan bizonyára megmosolyognak, mert hiszen csak néhány ezerről van szó, amelyeket még lehetne ellenőrizni, s melyekről meg lehetne tudni: honnan jönnek és miért. De ha ezt megtenni elmulasztjuk, akkor néhány évtized múlva egy canadai kérdés áll majd előttünk s panaszosan fogjuk emlegetni azt az időt, amikor a kérdés tanulmányozását és orvoslását elhanyagoltuk. Másfelől pedig épp úgy szakítanunk kell azzal a fölfogással is, hogy az Egyesült Államok érzékenykedését nem szabad megbántani s nem állíthatunk föl visszavándorlási irodát, ügynökséget, vagy valamilyen hasonló szervezetet. Mert az a nézet uralkodik, hogy az északamerikai államokat érzékenységükben kímélnünk kell. Pedig, amit az angol irodák megtesznek Canada számára, azt nekünk is meg kell tennünk. Ebben az irányban sem akarok különben javaslatot tenni, mert az Országos Magyar Gazdaszövetség foglalkozott hasonló tervvel s annak itt levő képviselői részletesen fognak bennünket tájékoztatni, hogy milyen meghatározott vélemény alakúit ki az ő részükről, mit tettek és milyen tapasztalataik vannak ezen a téren. De kétségtelen, hogy ezek a föltétlenül megteendő intézkedések a kivándorlási kérdésnek egyik legfontosabb része.

Hasonlóképen számot kell vetnünk azzal, hogy mi történik úgy azelőtt, mielőtt valaki Amerikába kimegy, mint akkor, a mikor visszajön, vagy legalább pénzt küldött haza. Hogy a kivándorlásnak egyik legnagyobb oka az óriási megterheltség, azt az adatokból talán sikerűit kimutatnom. Hogy ezen egy nagy állami kölcsönnel, vagy valami kalardos ötlettel segíteni nem lehet, azt is igen jól tudom, de hogy lehetne találni módokat, amelyek a földművelés intenzitását, a termelésnek fokozását igen hamar és igen gyökeresen körösztül vennék, arra nézve azok, akikkel ebben a kérdésben beszéltem, nekem határozottan igenlő, sőt optimisticus adatokat szolgáltattak.

Nem érzem magamat hivatottnak egy annyira mezőgazdasági kérdésben nyilatkozni, mikor ennek legkiválóbb, leghivatottabb képviselői itt jelen vannak, de hiszem és remélem, hogy az ő részükről oly tapasztalatokat és megjegyzéseket fogunk hallani, amelyeket, ha a tanácskozmány eredményét összefoglaljuk, mint gyakorlati javaslatot terjeszthetünk elő. Egy másik kérdésben azonban, amelyet alkalmam volt tanulmányozni az ország legkülönbözőbb vidékein s amely az amerikai pénzzel kapcsolatos földuzsorára vonatkozik, ilyen javaslatot igenis kell tennem.

A földuzsora a virágzó magán parcellázásnak hatása alatt az utolsó években és évtizedekben azokban a megyékben terjedt el, amelyekbe amerikai pénz jön. Itt azonban hihetetlen mértékben növekedett, úgy, hogy józan számítás szerint el sem tudjuk képzelni, hogy az az ember, aki Amerikában két-háromezer koronát gyűjt földvásárlásra és ezt létezésének biztosítására akarja fölhasználni, miként lesz képes ilyen földárak mellett nemhogy a kamatait megkapni, hanem egyáltalában megélni.

A földárak e statisztikáját szintén alkalmam volt már összegyűjteni s ennek egy része ama kis könyvemben jelent meg, melyben a kivándorlás kérdésével foglalkozom. Azóta új adatokat kaptam más megyékből. Bátor leszek egynehány ilyen főszolgabírói jelentést fölolvasni. Itt van például Bereg-megyéből az ilosvai főszolgabíró jelentése. Azt írja, hogy az ingatlan értéke 1900 óta 100-140%-kal emelkedett járása területén. A beregszászi polgármester a következőket jelenti: »Jelentem, hogy az itteni földnek ára 1900 óta 100%-el emelkedett.« A szolyvai főszolgabíró jelenti, hogy a földek ára holdanként 4-500 koronával emelkedett. Verhovinai földekről van szó, amelyek nem érnek 4-500 koronát sem. A mezőkászonyi főszolgabíró 110, a vereczkei főszolgabíró 50-300%-ig terjedő emelkedésről tud; legkisebb földáremelkedést Munkácsról jelentettek. Hogy milyen módon fosztják ki telekspekulációval a legszegényebb parasztot, aki keservesen megtakarított pénzét, haza küldi, arra magam láttam olyan világos példákat, melyeknek egynehány adatát föl fogom olvasni, daczára annak, hogy félek, hogy az igen t. szaktanácskozmány figyelmét már kimerítettem. Zemplénmegyében a K. és társa nevű parcellázási szövetkezet megvette MATOLAY GÁBOR ingatlanát és a JEKELFALUSSY-féle ingat-

lant 155 koronás áron és parcellázza 600 koronás áron. A SZTÁRAY-féle birtokot, összesen 1122 holdat, 78540 koronáért, holdját 70 koronáért, s egy parcellázott holdat 1400 koronáért adtak el. Megvették a HADIK-féle birtokot 178 koronáért, első-izben eladtak 430 holdat, holdját 600 koronáért. Fölrírtam egy nevet, egy PACSULA nevű földművesét, aki 6 holdért 2900 koronát fizetett; egy ISTVANCSIK JÁNOS nevű pedig 23 hold érték-telen legelőért 16880 koronát fizetett.

T. szaktanácskozmány! Ez csak halvány képe ennek a sötét és szomorú bajnak, amit mi itt pesti szemeinkkel nem látunk és amiről nem is tudtunk. De ha ezt nem vesszük figyelembe és nem fogunk hozzá a baj orvoslásához, új vál-ság áll előttünk, amely mezőgazdaságunk összeomlásához ve-zethet. Amikor tehát én azt a határozott javaslatot fogom tenni, hogy mondja ki a tanácskozmány, hogy a fönnforgó uzorát, mint minden egyéb uzorát, a törvény határozmányai szerint büntetendőnek tartja, akkor olyan dologra mutatok rá, amely gazdasági fejlődésünk érdekében elkerülhetetlenül szükséges.

Igen t. szaktanácskozmány! Máris hosszú ideig vettem igénybe a tanácskozmány szíves figyelmét. A következő fölszólalá-sok oly nagy értékűek, hogy nem akarok tovább becses türelmükkel visszaélni. Megkísérik ettem, hogy az anyagnak legfontosabb szem-pontjait itt, az igen t. szaktanácskozmány előtt bemutassam és rá-juk a figyelmet fölhívjam. Mielőtt egy bizonyos határozatot aján-lanék, várom azokat a kétségkívül nagyértékű fölvilágosításokat, amelyeket a tanácskozmány résztvevőitől bizonyára kapni fogunk.

Végül még csak egy szót méltóztassanak megengedni! Azt kérdezik tőlünk, mi az a magyar társadalomtudomány? Azt hiszem, hogyha visszatekintek azokra az adatokra és arra az anyagra, amelyet bátor voltam elmondani, egyúttal rá lehet mutatni arra is, hogy mi az a magyar társadalomtudomány. A magyar társadalom a magyar gazdasági és socialis élet élő szervezet; annak tör-vényeit megállapítani, annak adatait összegyűjteni nem tudjuk úgy, ha a legszebb német, francia és angol könyveket lefordítjuk és népszerűsítjük, hanem csak úgy, ha elvégezzük a vizsgálódást az élő szervezeten és abból vonjuk le a következtetéseket a jövőre. Ha ezt megtettük, a tőlünk végzett munka egyformán megfelel a tudománynak s a nemzet fejlődésének és előrehala-dásának, amelynek mindannyian szolgálatában állunk.